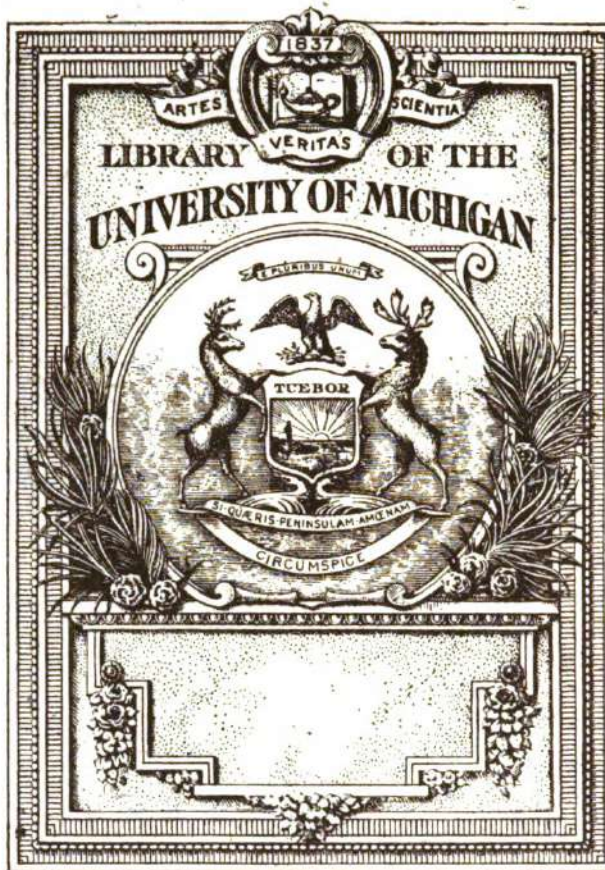


B 439050



T I J D S C H R I F T
—
VOOR
INDISCHE
TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE.

T I J D S C H R I F T

VOOR

INDISCHE
TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE,

UITGEGEVEN DOOR HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN
EN WETENSCHAPPEN;

ONDER REDACTIE VAN

Mr. J. A. VAN DER CHIJS.

DEEL XI.

VIERDE SERIE.

DEEL II.

J. A. van der Chijs

BATAVIA,
LANGE & CO.

SHAGE,
M. NIJHOFF.

1862.



I N H O U D

VAN

H E T E L F D E D E E L .

BLADZ.

- > Matan, Simpang, Soekadana, de Karimata-eilanden en Koeboe (Wester-afdeeling van Borneo), door H. von Dewall 1
Kort bericht omtrent Geliting (noordkust van Flores), door J. N. Vosmaer 147
De Bataviasche Nouvelles van 1744—1746 en de Bataviasche koloniale Courant van 1810—1811, door mr. J. A. van der Chijs 159
Iets over het ontstaan van eenige regentschappen in de adsistent-residentie Benkoelen, door J. A. W. van Ophuijsen. 193
Vaststelling der beteekenis en afstamming van eenige in 't Maleisch gebruikelijke woorden, door H. von Dewall . . 197
De eilanden Bonerate en Kalao, door J. A. Bakkers . . . 215
> De afdeeling Sandjai (Celebes), door J. A. Bakkers . . . 265
Beknopt verhaal van den opstand op Amboina in 1829 . . 374
De orang Lom of Belom op het eiland Banka 388
Vergaderingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen:
Bestuursvergaderingen, gehouden: den 3den November 1860 . 395
den 8sten December 1860. 402
den 5den Januarij 1861 . 408
den 2den Februarij 1861 . 413

356839

I N H O U D.

RLADZ.

Bestuursvergaderingen, gehouden: den 2den Maart 1861 . . .	418
den 6den April 1861 . . .	423
den 4den Mei 1861 . . .	429
den 1sten Junij 1861 . . .	433
De oorspong van het stedelijk wapen van Samarang, door J. Hageman, Jcz.	440
Fragment uit eene beschrijving van de residentie Bagelen, door F. C. Wilsen	443
Résumé historique de l'établissement Portugais à Timor, des us et coutumes de ses habitants, par le gouverneur de la possession Affonso de Castro.	465
Bijdrage tot de geschiedenis der Lampongs, door H. D. Canne	507
Korte beschrijving van het Celebesche kaartspel, genaamd Omi, door Dr. B. F. Matthes.	525
Beschrijving van eene Eerepenning, geschonken aan Mohamed Ali, Sulthan van Ternate, door Mr. J. A. van der Chijs	528

B E R I G T E N.

De St. Davids- of Mapia-eilanden, benoorden Nieuw-Guinca, door Jungmichel.	155
Oudheden op Soembawa, door H. Holtz	157
Stamlijst der regenten van Socmedang en Soekapocra in de Preanger regentschappen, tot 1858, door A. W. Kinder de Camarecq.	Tabel achter 158

KORT BERIGT

OMTRENT

G E L I T I N G

(NOORDKUST VAN FLORES).

DOOR

J. N. VOSMAER.

In den namiddag van donderdag 21 juni 1860 ankerden wij voor de kampong Geliting, op de noordkust van Flores of Mangarai.

Deze kampong heeft een zeer armoedig en onoogelijk aanzien, en de grond was bezaaid met djagongschillen en andere onreinheid. Echter zijn de huizen vrij geregeld en ruim, naar makassaarsche bouworde opgezet, met alang-alang gedekt en de omwanding van gevlochten bamboes.

Te Geliting heeft men een' sabandar, Parasa daeng Manawé geheeten.

Dit hoofd houdt sinds jaren verblijf te dier plaatse en is als zoodanig door den vorst of radja van Larantoeke, Don André, aangesteld, met voorkennis van de civiele en militaire gezaghebbers van Larantoeke, de heeren Van Vloten en Demmeni.

Hij zou, naar opgave van daeng Magné, broeder van den sabandar, voorzien zijn van eene schriftelijke aanstelling, in het malcisch met hollandsche karakters geschreven, en voor ge-

zien geteekend door de zoo even genoemde kommandanten, be-
nevens van eene instruktie.

Deze instruktie luidt: dat de sabandar bevoegd is, om ge-
rezen geschillen tusschen de handelaren en de inwoners te be-
slechten door het opleggen eener boete van acht tot veertig re-
alen, echter niet hooger, van welke handeling de vorst van
Larantoeka geen kennis behoeft te dragen. Deze boete wordt
niet in geld, maar in lijnwaden of andere artikelen van die
geldswaarde betaald.

Dikwijls gebeurt het, dat, wanneer die boete door den schul-
dige aan den sabandar wordt gebragt, hij het grootste gedeelte
terug geeft en slechts een geweer of ander voorwerp aanhoudt,
omdat de oplegging dier boete alleen ten doel heeft om tot
les te strekken voor diegenen, welke het onderzoek en de uit-
spraak van het geschil bijwonen. Deze wijze van handelen is
echter onlangs door den vorst van Larantoeka gewijzigd, en den
sabandar is aanbevolen, om voortaan de opgelegde boete in haar
geheel te ontvangen. Deze boete behoudt de sabandar voor
zich.

Verder houdt de instructie den last, om wanneer roovers zich
voor de kust vertoonen, die door de ingezetenen met gezamen-
lijke magt te doen verdrijven.

De sabandar is tevens gemagtigd om, bijaldien de een den
ander beledigd of getracht heeft te steken, lijfstraf of blok-
arrest op te leggen, echter dit afhankelijk te stellen van den
aard van het feit, en niet te bovengaande 12 rietslagen en
7 dagen in het blok. Alleen moord en diefstal behooren tot de
competentie van den vorst van Larantoeka.

De kampong ligt besloten tusschen eenen van klipsteen en op-
getrokken ringmuur, daargesteld tegen de aanvallen van de
bewoners der in de nabijheid gelegen kampong Mauwari, waar-
mede Geliting steeds in onmin leeft en eenigen tijd geleden
hen over het gebergte naar Sika heeft verjaagd. De inwoners

van Mauwari zijn christenen van portugese afkomst en de roomsch katholieke godsdienst belijdende.

De reden van deze ongeregeldeheid vond aanleiding in verscheidene schuldvorderingen, welke Geliting van de opgezetenen van Mauwari te innen had, ter sommen van *f* 500, *f* 800, *f* 1000 enz.

De Gelitingers vielen daarvoor gestadig de Mauwarezen lastig, zoodat het eindelijk zoo ver liep, dat zij elkander den oorlog verklaarden en de Mauwarezen, het onderspit delvende, de vlugt naar hun primitief woonoord Sika namen.

Deze christenen hadden zich te Mauwari nedergezet om aldaar padi-, djagong- en klappertuinen aanteleggen en zout te maken. Bij gelegenheid hunner verjaging van daar, zijn alle huizen verbrand, zoodat deze kampong thans niet meer bestaat.

De kampong Geliting telt om en bij 30 huizen en 300 inwoners, en de kampong Bolong, grenzende aan Geliting, 25 huizen en 300 ingezetenen.

Beide kampongs zijn omringd van klapper- en pisangboomen.

De bewoners van Geliting zijn gemengd, bestaan uit makasaren, saleijerezen, boeginezen, bimanezen en badjorezen.

Het land is zeer bergachtig en vulkanisch, heeft echter op sommige plaatsen eenen vruchtbaren vetten grond en is dien ten gevolge bijzonder geschikt voor de koffijteelt en andere kultuur.

Sawa's zouden zeer goed kunnen worden aangelegd, daar van af de kampong tot aan den voet van het gebergte eene onafziebare vlakte bestaat, doch men gaat hiertoe niet over, doordien geene karbouwen gevonden worden om het land te beploegen en de noodzakelijkheid de bewoners zulks ook niet doet inzien, wegens de genoegzaamheid en groote goedkoopte der tuinpadi, welke voor *f* 1 de pikol met bolster te bekomen is en netto 70 kati's weegt.

Men vindt te Geliting nog den vulkaan Nanga Tabo, welke gedurig rokende is.

De handelsvestiging te Geliting vindt haren oorsprong in de

nederzetting, nu p.m. 50 jaren geleden, van de voorouders van zekeren saleijerees daeng Mangawing, welke begonnen zijn aldaar tuinen aan te leggen, zoodat successievelijk meer personen Geliting bezochten en later zich daar nederzetten, waardoor de handel meer en meer uitgebreid werd.

De te Geliting gevestigde makassaren, boeginezen, saleijerezen en bimaneezen hebben vroeger op die plaats handel gedreven, doch zijn vervolgens met de afstammelingen van daeng Mangawing getrouwd en hebben toen Geliting voor vaste woonplaats gekozen.

De jaarlijksche invoer te Geliting bestaat ongeveer in de volgende artikelen en geldwaarde, als:

25 kisten geweren.	: . .	f	12	per stuk.
10 pikols kruid	"	70	de pikol.	
5000 parangs	"	—	.50	per stuk.
4 pikols korallen	"	150	de pikol.	
4 " olifantstanden	"	600	" "	
10 kodie's europ. lijnwaden	"	25	de kodi.	
100 " inl. "	"	40	" "	
5 " europ. doeken	"	8	" "	
40 bollen amfioen	"	60	per bol.	

De voortbrengselen en uitvoer van Geliting bestaan hoofdzakelijk in tamarinde (waarvan geheel Makassar voorzien wordt), ruwe katoen, tabak, olie, tripang en karet.

De bewoners van het gebergte zijn geen andere volkstammen dan de mangaraijers, die Geliting alleen bezoeken, om hunne olie, katoen, tamarinde, obi's en djagong te verkoopen en zich bij aankomst van handelsprauwen voor een parang of eenig kleedingstuk als koelies te laten gebruiken, voor zoo veel tijd als men hen maar verkiest aan te houden. Ook de gelitingers maken op die wijze van hunne diensten gebruik.

De inkoopsprijs van de mangaraijers en de verkoopprijs der

gelitingers aan de handelaren van Makasser en de winst door dezen daarop te verdienen, vindt plaats en bestaat als volgt:

1,25 pikol tamarinde wordt door de mangaraijers te Geliting verkocht voor *f* 0,50; de gelitingers doen die vervolgens aan de handelaren voor denzelfden prijs de pikol over, en winnen daarop de 25 kati's.

De handelaren verkoopen die te Makasser voor *f* 2 à *f* 3 de pikol.

1 pikol kapas voor *f* 2,50; verkoop aan de handelaren *f* 4 en op Makasser tegen *f* 7.

1 pikol tabak voor *f* 4; verkoop aan handelaren *f* 5 à *f* 6 en op Makasser tegen *f* 6 ook wel voor hooger prijs, geheel afhankelijk van den aanvoer van tabak van Bali.

1 pikol olie voor *f* 7 à *f* 8; verkoop aan de handelaren *f* 13 en op Makasser tegen *f* 16 à *f* 20; hangt veel af van den meerderen of minderen aanvoer van olie van Saleijer of Mandar.

De tripangs, groot en klein, worden door de badjorezen, die ze bij de eilanden onder Flores visschen, aan de handelaren verkocht voor *f* 20 de pikol, terwijl die op Makasser tegen *f* 40 van de hand worden gezet.

De karet voor *f* 400, en op Makasser tegen *f* 700.

De mangaraijers of alfoeren bewerken in het gebergte ook katjang-, battang- of sagotuinen, echter wordt het produkt weinig uitgevoerd, als niet meer dan genoegzaam voor eigen gebruik, met uitzondering van verleden jaar, toen, wegens overvloed van katjang, werd uitgevoerd 300 pikols voor *f* 2, verkoop aan de handelaren *f* 3 en op Makasser tegen *f* 4. De uitvoer van kamiri, in de nabijheid van de kampong Geliting geteeld, bedraagt jaarlijks 400 pikols, voor *f* 4 aan de handelaren en op Makasser tegen *f* 8.

De meest gezochte artikelen te Geliting zijn voornamelijk geweren, kruid, parangs, olifantstanden, geel koper, europesche lijnwaden, inlandsche lijnwaden en amfoen. De meeste handel

wordt op Geliting gedreven door de makassaren, boetonnezen, boneratterezen en saleijerezen; door deze laatsten echter zeer weinig.

Het getal aankomende prauwen te Geliting gedurende het jaar bedraagt als volgt:

van Makassar	10 tot 20
„ Bonerate	15 tot 25
„ Boeton	5 tot 7 en
„ Saleijer	2 tot 3

De waarde en hoeveelheid der handelsartikelen door hen jaarlijks medegenomen zijn:

800 pikols kapas	à f 4 de pikol.
8000 „ tamarinde	„ „ 0,50 „ „
400 „ tabak	„ „ 5 „ „
400 „ olie	„ „ 6 „ „
300 „ tripang	„ „ 20 „ „
4 „ karet	„ „ 400 „ „

Van dezen uitvoer heft de sabandar de volgende regten, als:

van kapas	30 duiten de pikol.
„ tabak	60 „ „ „
„ olie	60 „ „ „
„ tripang	} 5 %
„ karet	

Van de maand augustus tot september heeft men den druksten handel op Geliting, als wanneer de handelaren in vijf dagen tijd hunne prauwen gelost en werden geladen hebben.

Bij onze aankomst ter reede Geliting waren drie prauwen van Makassar en een van den lomo (régent) van Topedjawa aanwezig.

De handelaren slaan, bij aankomst te Geliting, in de nabij-

heid van het strand eene loods gedekt met alang-alang op, bergen daarin hunne lading en wachten alzoo de komst van de mangaraijers met hunne waren uit het gebergte af.

De handelaren, welke karbouwen dan wel paarden van Lioe (Flores) halen, ruilen voor een geweer een middelmatigen karbouw en voor twee geweren een paard in.

De in het gebergte aanwezige houtsoorten zijn: katoending, bajang, tjampaga, en nani; andere bruikbare soorten worden niet gevonden.

De gangbare muntspecie is alleen oude dubbeltjes met de inscriptie Hollandia, Zeelandia, Utrecht en West-Friesland, berekend de 8 stuks tegen f 1.—zilver, dus 4 stuivers korting, doch worden niet uitgevoerd.

Tijdens mijn aanwezen in de kampong ontmoette ik onder anderen den broeder van den vorst van Larantoeka, Don Domingo, bij wien ik mij informeerde aangaande de schipbreukelingen van den in 1855 op de kust van Flores verongelukten schoener Kapoetran. Don Domingo zeide mij, dat hij het gepasseerde jaar, in de maand october, met den militairen kommandant van Larantoeka, per Zr. M^s. stoomschip Merapi eene kommissie reis makende, op de kust van Ende, in de kampong Amboe Tondo één dier schipbreukelingen, een javaan van geboorte, de naam hem ontschoten, had aangetroffen en verlost; dat, bij afgenomen verhoor van gemelden javaan aan boord der Merapi, gebleken was, dat deze niets van zijne overige lotgenooten afwist, aangezien zij, na geleden schipbreuk, verspreid geraakt en op verschillende plaatsen waren verkocht geworden. Ook andere personen van de kampong wisten mij aangaande deze schipbreukelingen niets optegeven.

Aangaande de zeeroovers had men alleen van handelaren van Pota vernomen, dat deze met vier bintaks en kleinere praauwen naar hunne negerijen op Magindano waren teruggekeerd.

Ten slotte kan nog worden medegedeeld, dat zich in de kam-

pong Baké, nabij Mauwari, een inlandsch kind, met name Pilaat, met der woon ophoudt, en aldaar met eene christin van portugesch en bloede getrouwd en, naar men zegt, reeds p. m. 6 jaren gevestigd is.

Gaarne zou ik tot het inwinnen van meerdere inlichtingen mij naar de kampong hebben willen begeven, ware die niet te ver van onze ankerplaats verwijderd en de tijd te kort geweest.